

Сучасний стан і перспективи розвитку кримінального процесу

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Аліна Валентинівна Піддубна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1244-2263>

Ефективне та належне забезпечення процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження є запорукою розбудови правової та демократичної держави, тим паче, коли мова йде про воєнні злочини. У свою чергу одним із першочергових завдань та пріоритетним напрямком діяльності органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, поряд із притягненням винних до відповідальності, є захист прав, свобод і законних інтересів особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також гарантування прав учасників кримінального провадження, до яких, зокрема, належить потерпілий.

Станом на 30 жовтня 2023 року за повідомленням Офісу Генерального прокурора кількість воєнних злочинів зросла до 108386 кримінальних правопорушень, в результаті яких близько 10 тис. загиблих цивільних осіб [1], з яких 510 діти і це без повного врахування з місць активних військових дій [2]. Тобто кількість воєнних злочинів та постраждалих від них збільшується в геометричній прогресії.

Разом з цим, окремого порядку набуття статусу потерпілого в результаті бойових дій з боку Росії національним законодавством України не визначено. Крім цього, не встановлено чіткого переліку суб'єктів прийняття процесуальних рішень з чітким розмежуванням їх прав та обов'язків. Тому, поки не розроблено

дієвих алгоритмів дій на національному рівні, потерпілі від воєнних злочинів користуються тими процесуальними гарантіями, які наявні на сьогоднішній день. Так, статус потерпілого особа набуває шляхом подання заяви про кримінальне правопорушення та заяви про визнання потерпілим, або одночасно, зазначаючи вимогу визнання потерпілим в заяві про вчинення кримінального правопорушення (ст. 55 КПК України). Одночасно, постановою колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 30.05.2023 встановлено, що заява про вчинення кримінального правопорушення за своєю правовою природою не є доказом у розумінні положень ст. 84 КПК [2], а виступає підставою для відповідного реагування органів досудового розслідування, внесення ними відомостей до ЄРДР по фактах, висвітлених у такій заяві, та здійснення їх кримінально-правової перевірки [3].

Після отримання статусу потерпілого від воєнного злочину, особа стикається з низкою проблемних питань кримінального провадження, пов'язаних зі збором доказів та ефективністю проведення досудового розслідування. Адже збройний напад країни-агресора, та як результат, фіксація великої кількості воєнних злочинів, виявило недостатню кількість та якість підготовки кадрів в органах досудового розслідування. Ця проблема пов'язана з фактичним одночасним напрацюванням практики та реальним розслідуванням воєнних злочинів; незнанням міжнародних договорів; стрімким розвитком та зміною суспільних відносин; значними об'ємом воєнних злочинів та процесуальних дій; відсутністю технічних можливостей, а також паралельне реформування системи розслідування воєнних злочинів [4].

Крім того, після вчинення протиправних діянь деякі потерпілі та члени їхніх родин зазнають додаткових страждань у результаті вторинної та повторної віктимізації, погроз та бажання помсти. Ці ризики найбільш поширені для постраждалих, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України. За умов відсутності доступу до зазначених територій, а також перебування значної кількості постраждалих за кордоном, одним із пріоритетних завдань органів досудового розслідування є сприяння активній участі потерпілих у

кримінальному провадженні під час досудового розслідування, оскільки вони **можуть надати докази** для встановлення обставин вчинення воєнних злочинів. Саме з цією метою Офісом Генерального прокурора розроблено та впроваджено Концепцію реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, завданням якої є вжиття заходів для забезпечення того, щоб потерпілі та свідки могли повноцінно та ефективно брати участь у кримінальному провадженні, були захищені від вторинної та повторної віктимізації, від залякування та помсти, а також здобували відповідну підтримку для полегшення їх відновлення навіть у ситуації зі збройним конфліктом, який надалі триває, та відсутністю доступу української влади до певних територій. Для виконання цих завдань, у складі Офісу Генерального прокурора, як окремий самостійний структурний підрозділ, створено Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків та Міжвідомчу робочу групу з покращення координації державних органів та неурядових організацій [5].

Також, з метою ефективного розслідування та притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах вчинених в Україні внаслідок російської агресії з 2014 року, Офісом Генерального прокурора розроблено Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023–2025 роки [6]. Реалізація Стратегічного плану завдяки координації та взаємодії з міжнародними партнерами підвищить якість фіксації доказів, процесуальних гарантій учасників кримінального провадження, розширить доступ до правосуддя для потерпілих на національному та міжнародному рівнях, забезпечить їх захист і підтримку, збільшить кількість національних та міжнародних розслідувань воєнних злочинів, збільшить кількість осіб, притягнутих до відповідальності, а також зміцнить довіру до органів досудового розслідування.

Отже, згідно з вищевикладеним, можна зробити висновок, що процес гарантування прав потерпілих від воєнних злочинів активно удосконалюється

та постійно знаходиться на контролі органів досудового розслідування. Втім, питання, що розкриваються у даній доповіді вимагають подальшого вивчення з врахуванням постійних змін та умов воєнного стану, тому, пропоную учасникам наукового заходу прийняти участь в обговоренні окремих питань процесуальних гарантій потерпілих від воєнних злочинів під час досудового розслідування.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. 31.10.2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print#n5091>.
3. Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 30.05.2023 у справі № 761/13685/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111339388>.
4. Правова допомога на деокупованих територіях: з якими проблемами стикаються мешканці? Українська Гельсінська спілка з прав людини. 23.02.2023. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pravova-dopomoha-na-deokupovanykh-terytoriiakh-z-iyakumu-problemamy-stykaiutsia-meshkantsi/>.
5. Наказ Офісу Генерального прокурора від 11.04.2023 № 103 «Про організацію роботи органів прокуратури з питань підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів» URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/517526__738950.
6. Стратегічний план переслідування за міжнародні злочини на 2023 – 2025 роки. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. 31.10.2023. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategicnii-plan-shhodo-realizaciyi-povnovazen-organiiv-prokuraturi-u-sferi-kriminalnogo-peresliduvannya-za-vcinennya-miznarodnix-zlociniv-na-2023-2025-roki>.